III. Pilkapynai
Barrow Cemeteries

1. *Jutonys*

Ramūnas Šmigelskas,
Renaldas Augustinavičius,
Albinas Kuncevičius,
Rimvydas Laužikas

Jutonių, Dubingių pilkapynas

Jutonių, Dubingių pilkapynas yra apie 8 km į R nuo Dubingių kaimelio, kelio Dubingiai–Joniškis P pusėje (Švenčionių r. sav., Pabradės sen.). Pilkapyno pirmasis pavadinimas – nuo artimiausio kaimo, o antrasis – nuo miško pavadinimo. Pilkapynas yra Dubingių miške ir užima beveik 10 ha plotą. Jame yra 124 pilkapiai, kai kurie iš jų – netaisyklingos formos.

Iki šiol pilkapynas tyrinėtas 1939 m. (P. Baleniūnas), kai tiesiant kelią Dubingiai–Joniškis, buvo suardyta keliolika pilkapių, o tirti tik trys sveikesni. Tyrimų metu aptikta degintinių kapų be įkapių. 2000 m. P. Tebelškis tyrinėjo spėjamą pilkapį Š kelio Dubingiai–Joniškis pusėje. Rastas vienas degintinis kapas be įkapių, nustatyta, kad jis buvęs šiauriausias Jutonių (Dubingių) pilkapyno pilkapis.

2011 m. 3D antžeminiu lazeriniu skeneriu buvo nuskenuota visa pilkapyno teritorija, sudarytas erdvinis žemės paviršiaus modelis ir topografinis planas, kuriame sužymėti ir sunumeruoti visi pilkapyno pilkapiai (1 pav.).

Tyrimus pilkapyne vykdo VU, vadovaujant prof. A. Kuncevičiui, įgyvendinant mokslinį

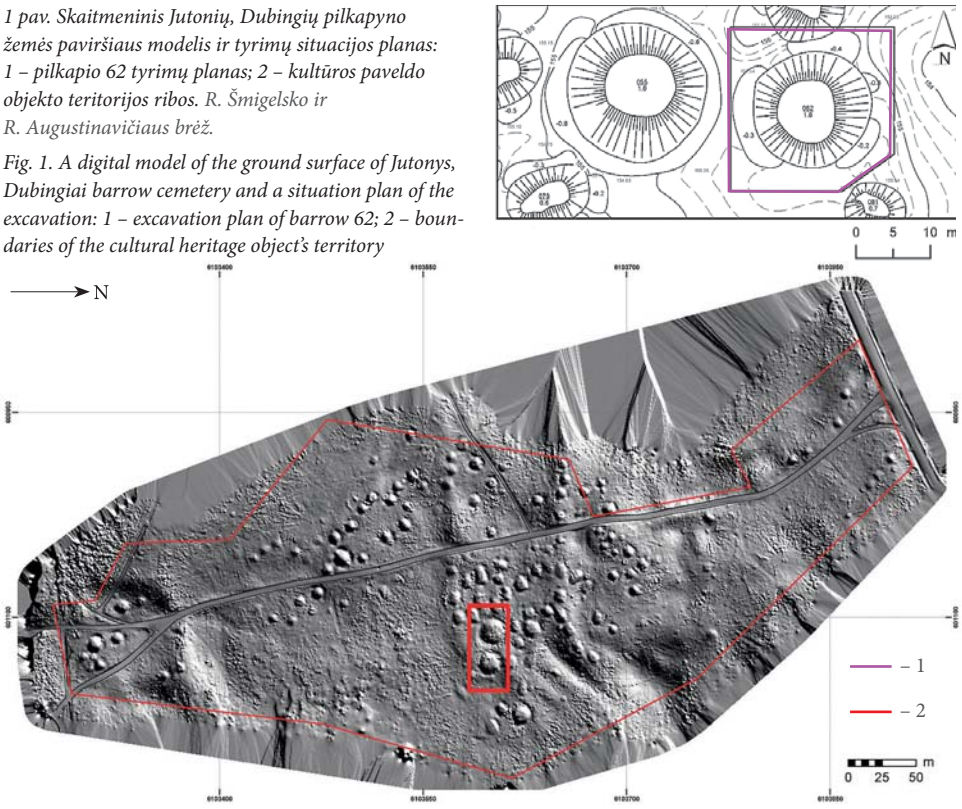

1 pav. Skaitmeninis Jutonių, Dubingių pilkapyno žemės paviršiaus modelis ir tyrimų situacijos planas: 1 – pilkapio 62 tyrimų planas; 2 – kultūros paveldo objekto teritorijos ribos. R. Šmigelsko ir R. Augustinavičiaus brėž.

Fig. 1. A digital model of the ground surface of Jutonys, Dubingiai barrow cemetery and a situation plan of the excavation: 1 – excavation plan of barrow 62; 2 – boundaries of the cultural heritage object's territory

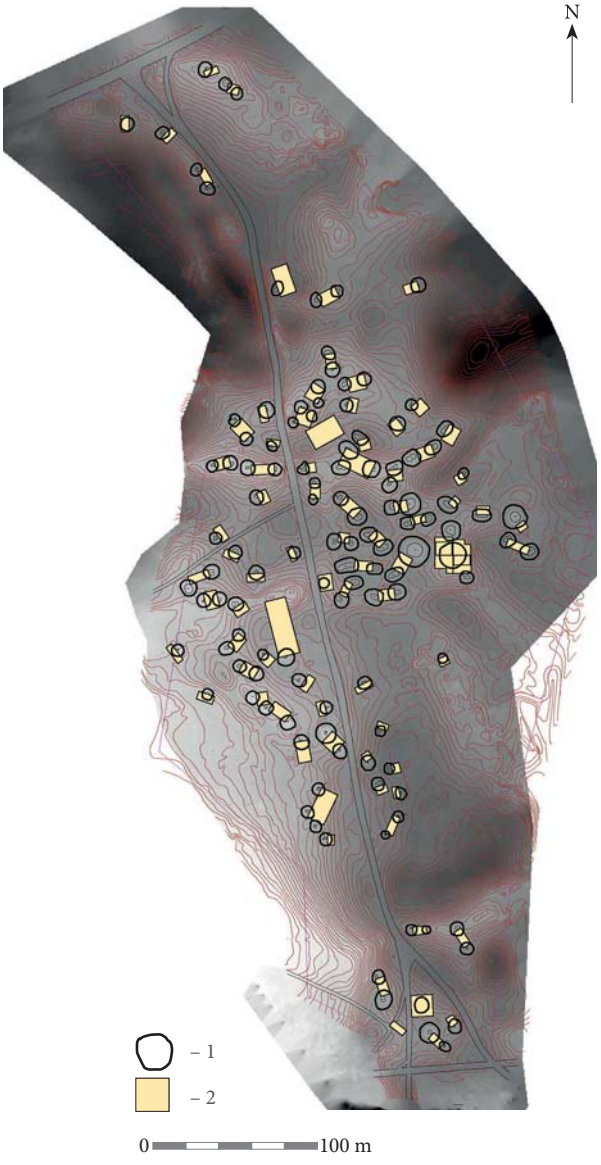

2 pav. Jutonių, Dubingių pilkapyne georadaru tyrinėtos vietos: 1 – pilkapiai; 2 – tirti plotai. R. Vengalio brėž.

Fig. 2. Sites investigated using georadar in Jutonys, Dubingiai barrow cemetery: 1 – barrows; 2 – investigated areas

projektą „Lietuvos valstybės ištakos Dubingių mikroregiono tyrimų duomenimis“ (projektas finansuojamas iš Europos Sąjungos fondų lėšų pagal 2007–2013 m. Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos 3 prioriteto „Tyrėjų gebėjimų stiprinimas“ VP1.3.1-ŠMM-07-K priemonę „Parama mokslininkų ir kitų tyrėjų mokslinei veiklai (visuotinė dotacija)“; projekto Nr. VP1-3.1-ŠMM-07-K-01-037). Tyrimams pasirinktas vienas didžiausių pilkapių, esantis centrinėje pilkapyno dalyje, nes iki šiol dažnai tyrimų ploto pasirinkimą lėmė ne tiek moksliniai, kiek paveldosauginiai motyvai (dažniausiai kasinėjami tik suardyti arba ardomi pilkapiai).

Prieš archeologinius tyrimus pilkapyne dr. R. Vengalis ir V. Juškaitis atliko geofizikinius tyrimus georadaru. Juo nuskenuotas visas tirtas pilkapis, taip pat atskirais plotais skenuota kiekvieno pilkapio dalis ir tarpai tarp jų (2 pav.). Iš viso nuskenuotas 6313 m^2 plotas. Pagrindinis uždavinys buvo nustatyti, kurių pilkapių sampilai yra su akmenų vainikais, kurie – be. Apdorojus surinktą medžiagą, pilkapiai buvo suskirstyti į kelias grupes: be akmenų vainikų ir tuos, kurie, tikėtina, turi akmenų vainikus ar bent jų fragmentus. Sprendžiant iš šių duomenų, spėjama, kad ankstyviausi pilkapiai išsidėstę pilkapyno centrinėje dalyje. Tačiau, esant galimybei, ateityje reikėtų šią prielaidą tikrinti.

Tirto ***pilkapio 62*** skersmuo 16 m, aukštis – 1,8 m. Sampilą iš visų pusių supo žemės paviršiuje matomos 7 pailgos 1,7–8,16 m ilgio, 1–2,8 m pločio duobės. Tyrimams išmatuota 22x22 m dydžio perkasa, netiriant tik PR jos dalies, kadangi toje vietoje yra gretimas pilkapis. Ištirtas bendras 466,5 m^2 plotas (3 pav.).

Ant sampilo buvo matoma viena vėlyva duobė. Sampilas supiltas iš smėlio, tik jo V dalyje yra šiek tiek priemolio (4 pav.). Nukasinėjant pilkapio sampilą, nuo pat miškožemio buvo

aptinkama pavienių degintinių kaulų smulkių fragmentų bei žalvarinių, vario ir keramikos dirbinių. Tad tokios sąlygos iš esmės ir nulėmė kasimo metodiką. Visas pilkapio sampilas buvo skutamas plonesniais sluoksniais, o struktūros sijojamos per sietus. Iš viso nukasant sampilą aptikti 63 žalvariniai dirbiniai ar susilydimai ir daugiau kaip 100 įvairaus dydžio keramikos šukių. Taip pat nukasant sampilą visame jo plote surinkta daugiau kaip 3 kg degintinių kaulų.

Radiniai, aptikti sampile: įvijiniai žalvariniai karoliai ir įvijos, įvijinės bei juostinės apyrankės ar jų dalys (5 pav.), žvejybinis kabliukas, kniedė, keli peiliai ar jų dalys, skiltuvas, pentinas, ietigalio fragmentas, verpstuko dalis, lankinės segės buoželė, yla, žirgo karčių įvija, diržo apkalas, diržo sagtelė, metalo korozijos elementai, keletas nenustatytų dirbinių, kurių vieno fragmentas yra žalvarinėmis kabėmis sukabinta kaulinė plokštelė. Nemažai aptikta susilydžiusių dirbinių fragmentų, kurių keletas yra variniai. Skirtingame gylyje rastos keramikos šukės klijuojasi tarpusavyje. Aptiktas diržo apkalas buvo sulaužytas, o jo dalys rastos atskirai viena nuo kitos. Lygiai taip pat buvo ir su metalo korozijos elementais, kurie klijavosi tarpusavyje.

3 pav. Pilkapis 62 tyrimų metu. R. Šmigelsko nuotr.

Fig. 3. Barrow 62 during its excavation

4 pav. Pilkapio 62 pjūvis V–R kryptimi, nukasus P kontrolinę juostą. R. Šmigelsko nuotr.

Fig. 4. A W–E section in barrow 62, after excavating to the S baulk

Šiuose korozijos elementuose išlikę dirbinių įspaudai, tačiau tokių dirbinių tarp radinių nebuvo.

Pilkapio pagrindas, anglingas pilkos žemės sluoksnis, centre pasiektas 90 cm gylyje nuo sampilo viršaus. Vietomis jis yra praardytas. Pilkapio kontrolinių juostų stratigrafijoje fiksuota keletas įkasimų.

Duobių, juosusių sampilą, gylis nevienodas – nuo 0,3 iki 1 m. Pilkapio Š duobėje rasti du arklio žvangučiai. Duobės užpildytos juodu anglingu ir pilku smėliu. Išsijotame duobių turinyje aptikta apanglėjusių kankorėžių fragmentų.

Ant pilkapio pagrindo aptikti du degintiniai kapai. Jie rasti ne pilkapio centre, vienas kiek labiau į P, kitas – į V nuo centro. Centre ant pagrindo aptiktas apardytas puodas. Kaip tik ties šia vieta stratigrafijoje fiksuota įkasimo duobė, o kelios šukės, kurios klijavosi su puodu, aptiktos aukščiau, virš pagrindo.

Kapas 1 buvo supiltas ant pagrindo storu sluoksniu 40x50 cm plote (6 pav.). Palaikai 25–40 m. amžiaus moters. Kūnas kremuotas nevienodoje temperatūroje: galva, kaklas, dešinys dilbis patyrė žemesnės temperatūros poveikį (buvo laužavietės paviršiuje). Moteris buvo nėščia 7–8 mėnesį. Kartu su žmogaus kaulais rasta paukščio (vištos?) ir kiaulės kaulų. Kaulų svoris – 2434 g. Ant kapo viršaus uždėta vytinė antkaklė kūginiais galais (7 pav.). Kaip kapo įkapės dar buvo įdėtos 7 juostinės apyrankės, kurių vienos galai kiek platėja ir yra plokščio trikampio skerspjūvio, 4 moliniai dvigubo nupjauto kūgio ir cilindro formos verpstukai, pjautuvas, yla, peilis, kaklo apvara iš 15 sveikų įvijinių karolių (5 sulūžę) ir 8 įvijų. Kapo 1 apanglėjęs kaulas datuotas AMS metodu Poznanės laboratorijoje. Gauta data Poz-55425:1180±35 BP, cal. 780-889 BP (1σ).

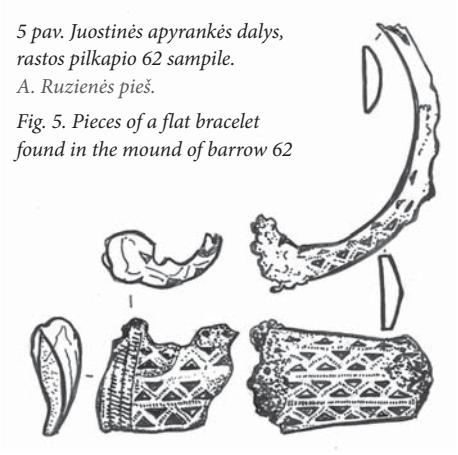

5 pav. Juostinės apyrankės dalys, rastos pilkapio 62 sampile. A. Ruzienės pieš.

Fig. 5. Pieces of a flat bracelet found in the mound of barrow 62

Kapas 2 buvo supiltas ant pagrindo ir kiek išsklaidytas 50x50 cm dydžio plote. Palaikai 7–12 m vaiko. Kaulų svoris – 475 g. Kaip įkapė rasta tik viena yla, todėl spėjama, kad kapas galėjo būti moteriškos lyties individo. Kai kurie kremuoti kaulai nusidažę žalsvai, kaip kad būna nuo vario lydinių oksidų, tačiau pačių dirbinių nerasta.

Atlikus antropologinius visų aptiktų degintinių kaulų tyrimus nustatyta, kad pilkapyje buvo palaidoti 7 individai: kūdikis (iki 2 m.), du vaikai, dvi moterys, vienas vyras ir vienas nenustatytos lyties suaugusysis.

Pagal pilkapio sampilo (iki pagrindo) ir duobių tūrį nustatyta, kad smėlio supilti sampilui iš šių duobių nepakako. Vadinasi, dalis grunto buvo gabenama iš kitur. Grunto trūkumą iš dalies gali paaiškinti tai, kad pilkapis formuotas, matyt, buvusios kalvos ar kopos vietoje. Pilkapio pagrindas fiksuotas gerokai aukščiau, nei aplink esantis žemės paviršius. Spėjama, kad tam turėjo būti atlikti gana dideli žemės judinimo darbai.

Pagal pilkapio sienelių stratigrafiją, degintinių kaulų ir radinių išsklaidymą po sampilą, bendrų dirbinių fragmentų buvimą skirtingose

radimo vietose, kapo 2 išskleidimą ir žalvarinių dirbinių nebuvimą sprendžiama, kad pilkapis 62 buvo plėštas. Galima prielaida, kad ne visi kapai galėjo būti ant pilkapio pagrindo, tačiau jie suardyti plėšimo metu. Sprendžiant pagal aptiktą korozijos elementų sluoksnį manytina, kad pilkapis plėštas praėjus ne vienam šimtmečiui po jo supylimo.

Tirtas pilkapis datuojamas vėlyvuoju geležies amžiumi – VIII a. pabaiga – X a. pradžia (pagal datuotą kapą 1). Po tyrimų pilkapis supiltas toje pačioje vietoje. Radiniai konservuoti ir perduoti LNM.

Jutonys, Dubingiai barrow cemetery

In 2012 an investigation was conducted at Jutonys, Dubingiai barrow cemetery (Švenčionys District, Pabradė eldership). Prior to the excavation (466.5 m^2) of barrow 62, a geophysical investigation using georadar was conducted in 6313 m^2 on the cemetery's grounds (Fig. 1–4).

In excavating the barrow mound, small, isolated, cremated bone fragments and bronze, copper, and ceramic artefacts were discovered, starting in the forest soil. In all, 63 metal artefacts or pieces of melted metal and more than 100 potsherds of various sizes were discovered. Over 3 kg of cremated bones were also collected in the mound. The finds discovered in the mound included: large and small bronze coil beads, coil and flat bracelets and bracelet pieces (Fig. 5), a fish hook, a rivet, several knives and knife pieces, a fire striker, a spur, a spearhead fragment, part of a spindle whorl, a crossbow brooch filial, an awl, a coil bead for a horse's mane, a belt fitting, a small belt buckle, metal corrosion elements, and several indeterminate artefacts, one fragment of which was a bone plate suspended by bronze hooks.

6 pav. Pilkapis 62, kapas 1. R. Šmigelsko nuotr.

Fig. 6. Barrow 62, burial 1

7 pav. Vytinė antkaklė kūginiais galais iš pilkapio 62, kapo 1. R. Šmigelsko nuotr.

Fig. 7. A twisted wire neck-ring with conical terminals from barrow 62, burial 1

Two cremations with grave goods were discovered on the barrow's base (Fig. 6, 7). On the basis of an anthropological investigation of all of the discovered cremated bones, it was determined that seven individuals had been buried in the barrow. After conducting the excavation, it was determined that the barrow had been robbed. The excavated barrow dates to the late 8th – early 10th century.